

Agata Tatarenko

Miloš Zeman – podsumowanie kariery politycznej

Karierę polityczną odchodzącego ze stanowiska prezydenta Republiki Czeskiej Miloša Zemana można podzielić na dwa zasadnicze okresy. Pierwszy to lata 90., kiedy sprawował funkcje lidera czeskiej socjaldemokracji i premiera, które zapisały się w historii jako czas finalizacji czeskiej prywatyzacji oraz procesów akcesyjnych do NATO i Unii Europejskiej. Drugi to lata od 2013 r. do dziś, a więc czasy piastowania urzędu prezydenta, które charakteryzowały się wspieraniem interesów i wpływów Rosji w Republice Czeskiej oraz rozwijaniem relacji czesko-chińskich.

Kariera polityczna przed prezydenturą. Odchodzący ze stanowiska Miloš Zeman był trzecim prezydentem Republiki Czeskiej po rozpadzie Czechosłowacji, pierwszym wybranym w wyborach powszechnych i bezpośrednich, po zmianie w systemie elektoralnym w 2012 r. Do świata polityki wkroczył w czasie przemian polityczno-społecznych na przełomie lat 80. i 90. ubiegłego stulecia. W czasie aksamitnej rewolucji dołączył do Forum Obywatelskiego (OF). W latach 90. był liderem Czeskiej Partii Socjaldemokratycznej (ČSSD), która odegrała istotną rolę w czasie czeskiej transformacji. W okresie 1998-2002 pełnił funkcję premiera Republiki Czeskiej. Za główne osiągnięcia gabinetu Zemana uznaje się doprowadzenie do pomyślnego zakończenia procesów akcesyjnych do NATO oraz Unii Europejskiej (Republika Czeska przystąpiła do UE w 2004 r.). Podobnie za sukces Zemana uznaje się kontynuację prywatyzacji, zapoczątkowaną przez ekipę Václava Klausea.

Po przegranej w wyborach prezydenckich w 2003 r. działalność polityczna Miloša Zemana zdecydowanie osłabła. W tym okresie wydał wspomnienia, zatytułowane *Jak jsem se myšlil v politice* (*Jak myšlím si v politice*), koncentrujące się na działalności politycznej po 1989 r. W 2007 r. Zeman opuścił ČSSD. W latach 2009-2010 piastował stanowisko przewodniczącego Partii Praw Obywateli (SPO), znanej także pod nazwą Zemanowcy. Po przegranej w wyborach parlamentarnych w 2010 r. zrezygnował z pełnionej funkcji. Dwa lata później wystartował w wyborach prezydenckich. W drugiej turze wygrał z Karemlem Schwarzenbergiem, czeskim politykiem i arystokratą, założycielem partii TOP 09, zdobywając 54,8% głosów. Kampania wyborcza Zemana opierała się w dużej mierze na atakach na Schwarzenberga, któremu zarzucał, że „nie jest wystarczająco prawdziwym Czechem”. Urząd prezydenta Republiki Czeskiej Zeman objął 8 marca 2013 r. W 2018 r. z sukcesem ubiegał się o reelekcję. W drugiej turze wyborów zwyciężył nad Jiřím Drahošem, profesorem w dziedzinie chemii, dzięki przewadze ok. 180 tys. głosów (1,4%).

Wynik uzyskany w wyborach prezydenckich z 2018 r. pokazał, że Zeman nie posiadał silnego mandatu. Reelekcję zapewniły mu głosy ugrupowania ANO, Komunistycznej Partii Czech i Moraw oraz ruchu Wolność i Demokracja Bezpośrednia. Kampania wyborcza opierała się przede wszystkim na podsycaniu niechęci do migrantów i kwestii ich relokacji. Przekaz ten był zgodny z preferencjami wyborców wymienionych wyżej partii i wpisał się w ogólne tendencje w Republice Czeskiej po kryzysie migracyjnym z 2016 r.

Dwie dekady sprawowania funkcji prezydenta Republiki Czeskiej. W przeciwieństwie do dwóch poprzedników na stanowisku – Václava Havla i Václava Klausea – Miloš Zeman niewiele uwagi poświęcał polityce zagranicznej, ograniczając się do działania w zakresie relacji czesko-rosyjskich i czesko-chińskich. Pozbawiony zarówno sojuszy w parlamencie, jak i charyzmy miał ograniczony wpływ na politykę wewnętrzną. Szukał poparcia w ugrupowaniach o charakterze populistycznym oraz z eurosceptycznym, prorosyjskim i prochińskim stanowiskiem w polityce zagranicznej. Praktyka pokazała, że do głównych priorytetów Zemana należało wspieranie partii, które mogą zapewnić mu ponowny wybór na prezydenta (w przypadku pierwszej kadencji), a także wpływy w Ministerstwie Spraw Zagranicznych, które umożliwiłyby np. obsadzenie stanowisk w placówkach dyplomatycznych oraz zwiększanie poziomu rosyjskich inwestycji w Republice Czeskiej, co

uwidoczniła przede wszystkim budowa nowych bloków jądrowych w Temelinie. Stosunkowo szybko, bo już w 2013 r., wszedł we współpracę z ugrupowaniem ANO Andreja Babiša, które stopniowo zyskiwało coraz większe poparcie społeczne. Pozwoliło to Zemanowi na osłabienie pozycji jego oponentów i wzmocnienie własnej, co w efekcie pozytywnie wpłynęło na wygraną w wyborach prezydenckich w 2018 r.

Było to o tyle istotne, że w trakcie sprawowania urzędu prezydenta poparcie społeczne Miloša Zemana wielokrotnie spadało. Dla przykładu – według badań opublikowanych w listopadzie 2014 r. zaufanie do prezydenta Zemana spadło z poziomu 58% do 37% i był to najniższy poziom od stycznia 2013 r. Wpływ na taki stan rzeczy miały jego wypowiedzi na temat konfliktu w Ukrainie, gdzie jego zdaniem, w 2014 r. nie było rosyjskich żołnierzy, a także krytyka sankcji unijnych nałożonych na Rosję oraz wizyta w Chinach, gdzie chciał się dowiedzieć, „jak stabilizować społeczeństwo”.

Przebywając w Pekinie, Zeman podkreślał, że Tybet i Tajwan są integralną częścią Chińskiej Republiki Ludowej¹, wyraził poparcie dla zniesienia wiz dla Chińczyków przez UE, a nawet chęć stworzenia chińskiej wersji najpopularniejszej czeskiej kreskówki, przedstawiającej losy Krecika. W 2016 r. chiński prezydent Xi Jin Ping przybył z wizytą do Republiki Czeskiej, w czasie której wraz z Zemanem podpisali umowę o partnerstwie strategicznym. Pozytywny stosunek do Chin, zwłaszcza w kontekście silnych czeskich protajwańskich sympatii, niejednokrotnie negatywnie wpływał na wizerunek Zemana.

Na malejące poparcie czeskiego społeczeństwa dla odchodzącego prezydenta miały wpływ również inne czynniki: nadużywanie przez niego alkoholu, do czego otwarcie się przyznawał, wspieranie interesów najbogatszych biznesmenów i bliskie z nimi kontakty, wykraczające poza kompetencje sprawowanego urzędu, wulgarny język oraz po części także kłopoty ze zdrowiem.

Wobec UE. Wstępując na urząd prezydenta Republiki Czeskiej, Miloš Zeman deklarował się jako zwolennik przyjęcia przez to państwo waluty euro i jako eurofederalista. Z biegiem czasu zrewidował swoje stanowisko i stał się eurosceptykiem. Był orędownikiem współpracy UE z Rosją, co przejawiało się m.in. w krytyce sankcji unijnych nałożonych na to państwo po aneksji Krymu.

Związki z Rosją i prorosyjskie sympatie. Jednym z najbardziej kontrowersyjnych aspektów prezydentury Miloša Zemana były właśnie jego związki z Rosją. W Republice Czeskiej powszechnie się przyznaje, że kampanie wyborcze odchodzącego prezydenta były finansowane ze źródeł rosyjskich, zaś wyrażane przez niego prorosyjskie sympatie stanowiły formę spłaty tego długu. Szereg dyskusji wzbudziła rola Martina Nejedlego, czeskiego biznesmena i polityka związanego z SPO. Nejedlý był współwłaścicielem i dyrektorem zarządzającym w Lukoil Aviation Czech, spółce córce rosyjskiego przedsiębiorstwa naftowego. Pełnił funkcję doradcy Zemana. Działalność Nejedlego monitorowały czeskie służby bezpieczeństwa (BIS) z uwagi na jego niejasne powiązania z Rosją.

Szereg kontrowersji związanych jest również z rolą Miloša Zemana w umorzeniu części rosyjskiego długu w wysokości 1,3 mld dolarów, który ZSRR zaciągnął u Czechosłowacji w 1989 r. Decyzja w tej sprawie została podjęta w 2002 r., a więc w czasie, gdy władzę w Republice Czeskiej sprawował socjaldemokratyczny gabinet Miloša Zemana, wspierany przez ODS pod kierownictwem Václava Klausea. Rząd Republiki Czeskiej umorzył 80 mld CZK z wynoszącego wówczas 100 mld CZK kredytu. Kwestia udzielenia i umorzenia pożyczki od lat budzi kontrowersje w Republice Czeskiej. Odnoszą się one do udziału w tych wydarzeniach Zemana i Klausea, ich związków z Rosją oraz ewentualnego czerpania korzyści materialnych z Kremla.

Wobec wojny w Ukrainie. Stanowisko Zemana wobec działań wojennych prowadzonych na terytorium Ukrainy zmieniło się wraz z wybuchem pełnoskalowej inwazji Rosji. Do tego czasu Zeman niejednokrotnie stwierdzał, że aneksja Krymu przez Rosję jest „faktem dokonanym”. Krytykował politykę sankcyjną realizowaną przez UE. Określał ją jako nieskuteczną i uderzającą zarówno w Rosję, jak i państwa UE. Takie opinie wygłosił m.in. w czasie

¹ Według oficjalnego stanowiska Republika Czeska wyznaje zasadę jednych Chin, co potwierdził 31 stycznia 2023 r. obecny premier Petr Fiala. Wypowiedź ta była efektem przeprowadzonej dzień wcześniej rozmowy prezydenta elekta Petra Pavla z prezydentem Tajwanu Tsai Ing-wen.

wystąpienia przed Zgromadzeniem Parlamentarnym Rady Europy 10 października 2017 r. Wzywał wówczas do politycznego zbliżenia między Rosją i Europą Zachodnią. Kilka lat wcześniej, w 2015 r., jako jeden z kilku przywódców unijnych wziął udział w symbolicznych obchodach Dnia Zwycięstwa w Moskwie, w trakcie których zwycięstwo wojsk radzieckich nad III Rzeszą posłużyło jako metafora dla ówczesnej konfrontacji z Zachodem na tle konfliktu z Ukrainą.

Na początku lutego 2022 r., a więc na kilkanaście dni przed inwazją, Miloš Zeman w wywiadzie dla czeskiej telewizji powiedział, że jego zdaniem, nie dojdzie do rosyjskiej agresji na Ukrainę. Negatywnie odniósł się do projektu przystąpienia Ukrainy do NATO, określając przy tym konflikt na Donbasie jako „wojnę domową” (zob. [„Komentarze IEŚ”, nr 521](#)). Z kolei w wywiadzie dla dziennika „Młoda Fronta Dnes”, opublikowanym również tuż przed wybuchem wojny, informacje płynące z USA na temat ataku Rosji uznawał za nieprawdziwe. Warto podkreślić, że opinie wygłaszane przez Zemana często były sprzeczne z polityką realizowaną przez rząd Republiki Czeskiej. Po 24 lutego 2022 r. stanowisko Zemana stopniowo ulegało modyfikacjom pod wpływem nacisków opinii publicznej. W wywiadach telewizyjnych i prasowych przyznawał, że mylił się w ocenie Władimira Putina, którego określił jako polityka działającego irracjonalnie oraz „szaleńca”. W wypowiedzi dla jednej z czeskich stacji telewizyjnych Zeman w ostrych słowach potępił działalność armii rosyjskiej w Ukrainie, mówiąc, że dochodzi tam do mordowania ludności cywilnej, co jest „co najmniej bardzo bliskie ludobójstwu”. Odchodzący ze stanowiska prezydent zmienił zdanie również w zakresie sankcji nakładanych przez UE na Rosję oraz w zakresie bezpieczeństwa energetycznego Republiki Czeskiej – powiedział, że w czeskim interesie narodowym jest uniezależnienie się od rosyjskiego gazu.

Wnioski. Kompetencje prezydenta Republiki Czeskiej są w dużej mierze ograniczone do funkcji reprezentatywnych i nominalnych. Jednocześnie, mimo tego nieformalnego charakteru, faktyczny wpływ na politykę wewnętrzną i zewnętrzną – jak pokazał Václav Havel – może być bardzo duży. Miloš Zeman nie miał takich ambicji. Jego styl władzy charakteryzował się izolacjonizmem w polityce zagranicznej. Podejmował pewne kroki jedynie na rzecz relacji czesko-rosyjskich i czesko-chińskich. W polityce wewnętrznej w czasie pierwszej kadencji skupiał się na krytykowaniu politycznych oponentów i wspieraniu partii, na których poparcie mógł liczyć przy ponownych wyborach na urząd prezydenta. Druga kadencja Zemana przebiegała w dużej mierze pod znakiem kłopotów zdrowotnych prezydenta oraz wspierania interesów Rosji. Pod wpływem reakcji opinii publicznej na pełnoskalową inwazję Rosji na Ukrainę Miloš Zeman zrewidował swoje prorosyjskie i proputinowskie sympatie oraz dokonał swego rodzaju autokrytyki w tym zakresie.